

BOSHLANG'ICH SINFDAN O'QUVCHILARNING ILMIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tursunova Saida

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'limda matematika va ona tili kafedrasi o'qituvchisi Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ НАУЧНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Турсунова Саида

Термезский государственный педагогический институт начального образования преподаватель кафедры математики и педагогики родного языка доктор философских наук (PhD)

SPECIFIC FEATURES OF DEVELOPING STUDENTS' SCIENTIFIC WORLDVIEW IN PRIMARY SCHOOL

Tursunova Saida

Termez State Pedagogical Institute Teacher of the Department of Mathematics and Native Language in Primary Education Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

saidatursunova@gmail.com

[com](https://orcid.org/0009-0006-0065-1825)

<https://orcid.org/0009-0006-0065-1825>

Annotatsiya: Ilmiy va mantiqiy fikrlashni shakllantirish, o'quvchilarga tabiat va fanlar bilan tanishtirishning muhimligini ko'rsatadi. Maqolada, o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda o'qituvchining roli, ta'lim jarayonida fanlarga bo'lgan qiziqishni oshirish, tajribalar va kuzatishlar yordamida ilmiy bilimlarni oshirish kabi usullar yoritilgan. Shuningdek, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda texnologiyalar va interaktiv metodlar, o'quvchilarning faol ishtiroki va hamkorlikda ishlashning ahamiyati ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, ilmiy dunyoqarash, fanlarni o'rganish, o'qituvchi roli, mantiqiy fikrlash, tajribalar va kuzatishlar, interaktiv metodlar, ta'limda texnologiyalar, o'quvchilar faolligi, ilmiy bilimlar.

Аннотация: Формирование научно-логического мышления показывает важность приобщения учащихся к природе и науке. В статье освещена роль преподавателя в развитии научного мировоззрения учащихся, методы повышения интереса к науке в ходе учебного процесса, увеличения научных знаний с помощью экспериментов и наблюдений. Также подчеркивается важность технологий и интерактивных методов, активного участия студентов и сотрудничества в формировании научного.

Ключевые слова: Начальный класс, научное мировоззрение, учебная наука, роль учителя, логическое мышление, эксперименты и наблюдения, интерактивные методы, технологии в образовании, деятельность учащихся, научные знания.

Annotation: The formation of scientific and logical thinking shows the importance of introducing students to nature and science. The article highlights the role of the teacher in developing students' scientific outlook, methods such as increasing interest in science in the educational process, and increasing scientific knowledge through experiments and observations. It also emphasizes the importance of technologies and interactive methods, active participation of students, and collaborative work in forming a scientific outlook.

Keywords: Elementary class, scientific worldview, educational science, role play, logical thinking, experiments and observation, interactive methods, technology and education, data learning, scientific knowledge.

KIRISH. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim masalalaridan biridir. Ilmiy dunyoqarash — bu insonning dunyo haqidagi bilimlarini ilmiy usullar yordamida shakllantirish va tasavvur qilish qobiliyatidir. O'quvchilarni ilmiy dunyoqarashga yo'naltirish, ularning kognitiv rivojlanishiga, mantiqiy fikrlash va ijodiy yondoshuvlarini oshirishga, shuningdek, ilm-fan sohalariga qiziqishlarini uyg'otishga yordam beradi. Boshlang'ich sinfda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish, o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishlariga asos yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish o'quvchilarga dunyo, tabiiy hodisalar va ijtimoiy hayot haqida to'g'ri bilimlarni berishga xizmat qiladi. Ular ilmiy usullardan foydalanib, atrof-muhitni kuzatish, ilmiy masalalarni tahlil qilish va qarorlar qabul qilishni o'rganadilar. Bu jarayon o'qituvchi tomonidan to'g'ri tashkil etilgan, qiziqarli va interaktiv ta'lim metodlari yordamida amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning ahamiyati haqida ilmiy tadqiqotlar ko'plab asarlarda yoritilgan. Bir qator tadqiqotlar ilmiy dunyoqarashning yoshga mos shakllarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlashadi. Masalan, V.I. Shatsky (1980) ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishni o'qitishning asosiy vazifalaridan biri deb biladi va o'quvchilarning ilmiy fikrlashni va kuzatish qobiliyatini shakllantirish muhimligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish o'quvchilarga

tabiat hodisalarini tushunishda yordam beradi va ularga o'z atrof-muhitiga bo'lgan munosabatlarini o'zgartiradi. [1].

L.S. Vygotskiy (1978) o'zining ijtimoiy-madaniy nazariyasida bolalarning kognitiv rivojlanishining ijtimoiy muhit bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Vygotskiy ta'kidlashicha, ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda o'quvchilarni faqat bilim berish emas, balki ular bilan samarali muloqotda bo'lish, ularning fikrlash va tajribalarni tahlil qilishda faol ishtirokini ta'minlash muhimdir. Bu, o'quvchilarni ilmiy fikr yuritishga va mantiqiy xulosalar chiqarishga o'rgatishning asosiy usulidir. [2].

N.A. Zaitsev (2002) boshlang'ich sinfda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda fanlarning o'zaro integratsiyasini ta'kidlaydi. U fanlarning o'zaro bog'liqligini ko'rsatib, o'quvchilarga bir-biriga bog'liq bo'lgan ilmiy bilimlarni birlashtirib o'rganishni taklif qiladi. Bu, o'quvchilarda kengroq ilmiy dunyoqarashni yaratishga yordam beradi va ularni dunyo haqidagi kompleks tushunchalarga olib keladi [3].

O.I. Vekshina (2003) esa ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda metodik yondashuvlarning muhimligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, boshlang'ich sinfda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmaslik kerak, balki o'quvchilarga ilmiy tajribalar, kuzatishlar va interaktiv mashg'ulotlar orqali o'rgatish zarur. Bu usullar o'quvchilarning amaliy bilimlarini oshirishga yordam beradi va ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, A.N. Leontyev (2005) va M.I. Mikhailov (2010) ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi samarali muloqotning ahamiyatini

ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda o'quvchilarning faolligini ta'minlash, ularni o'z bilimlari bilan boshqalar bilan o'rtoqlashishga undash muhimdir. [4].

MUHOKAMA: Boshlang'ich sinfda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishning asosiy maqsadi o'quvchilarni dunyoqarashlarini kengaytirishga, ongli ravishda fikr yuritishga va muammolarni yechishga undashdir. Ilmiy bilimlar nafaqat o'quvchilarga fanlarni o'rganishda yordam beradi, balki ularning mantiqiy fikrlash, kuzatish va tadqiqotlar olib borish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

1. Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda fanlarning roli.

Boshlang'ich sinfda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish uchun, o'quvchilarni fanlarga bo'lgan qiziqishlarini oshirish kerak. Matematika, tabiatshunoslik, kimyo, fizika va boshqa ilmiy fanlar, o'quvchilarga dunyo qanday ishlashini, hodisalar orasidagi bog'liqliklarni tushunishga yordam beradi. O'quvchilarni fanlarga qiziqtirishda quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda fanlarning roli katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini fanlarga qiziqtirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

Interaktiv o'quv materiallari: multimedial materiallar, videolar va interaktiv dasturlar orqali o'quvchilarga fanlarni qiziqarli va samarali tarzda taqdim etish mumkin. Bu usul, o'quvchilarning bilimni yaxshi o'zlashtirishlariga yordam beradi va ular fanlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Mavzuni hayotga bog'lash: o'quvchilarni o'zlarining kundalik hayotlari bilan bog'lab ilmiy fanlar haqida o'ylashga undash. Masalan, tabiatshunoslikni o'rgatishda o'quvchilarga o'z atrof-muhitidagi o'simliklar va hayvonlarni o'rganish, ular bilan bog'liq ilmiy ma'lumotlarni berish mumkin. Bu, o'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ilmiy dunyoqarashni rivojlantiradi. [4].

Savol-javob va muhokama: o'quvchilarga ilmiy savollar berish, ular o'rtasida

muhokamalarni tashkil etish ham muhimdir. Bu o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, ilmiy yondashuvni o'rganishga va o'z fikrlarini aniq ifodalashga o'rgatadi.

Yaratuvchanlikni rag'batlantirish: o'quvchilarni yangi g'oyalar va kashfiyotlar qilishga undash. O'quvchilar o'zlari yaratgan kichik ilmiy loyihalar yoki tadqiqotlar orqali ilmiy jarayonni o'rganishlari mumkin. Bu ular uchun ilm-fanga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi va mustaqil ilmiy dunyoqarashni rivojlantiradi.

Bu usullar orqali boshlang'ich sinfda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish mumkin va o'quvchilarni fanlarga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda yordam beradi.

2. Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda o'qituvchining roli.

Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda o'qituvchining roli katta. O'qituvchi o'quvchilarga fanlarni qanday o'rganish va qiziqarli tarzda ularga ilmiy materiallarni etkazish usullarini topishi kerak. O'qituvchi o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, ularning savollariga javob berish va yangi ilmiy bilimlarni hayot bilan bog'lashga harakat qilishi zarur. O'qituvchining ilhomlantiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi yondashuvi, o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega [5].

3. Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda texnologiyalarning o'rni.

Bugungi kunda, texnologiya ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda katta yordam beradi. Kompyuterlar, interaktiv ta'lim materiallari, onlayn resurslar va o'yinlar o'quvchilarga ilmiy fanlarni o'rganishni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Masalan, virtual ekskursiyalar, ilmiy simulyatsiyalar va video materiallar o'quvchilarning tajriba o'rganish va ilmiy kontentni tushunishdagi motivatsiyasini oshiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari, pedagogik yondashuvlar va metodologiya bilan bog'liqdir. Ushbu mavzu bo'yicha tadqiqot metodologiyasini ishlab chiqish

uchun quyidagi asosiy nuqtalar va yondashuvlar mavjud:

1. Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari:

Ilmiy tafakkurning shakllanishi: boshlang'ich sinfda o'quvchilar ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun ular tabiatni kuzatish, eksperimentlar o'tkazish, va oddiy ilmiy tajribalarni bajarish orqali o'z bilimlarini mustahkamlashadi. Bu yoshdagi bolalar uchun ilmiy tafakkurning asosiy shakllanishi tajriba va amaliy faoliyat orqali amalga oshadi.

Soddalashtirilgan tushunchalar: Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ilmiy tushunchalar soddalashtirilgan va ularning hayotiy tajribalari bilan bog'langan holda taqdim etiladi. Bu yoshdagi o'quvchilarga ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Qiziqish va motivatsiya: O'quvchilarning ilmiy mavzularga qiziqishi va o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi muhim omil hisoblanadi. Bu yoshdagi bolalar ilmiy faoliyatda qiziqish uyg'otish va ularga o'zlarining o'rganish faoliyatlarini rivojlantirishga yordam berish zarur.

Ijodiy tafakkur: O'quvchilarni nafaqat bilimlarni qabul qilish, balki ilmiy masalalarni yechish, fikrlash va yangi g'oyalar yaratish uchun ijodiy yondashuvlar bilan ta'minlash. [6].

2. Tadqiqot metodologiyasi:

Tadqiqot metodologiyasi asosan ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish jarayonlarini o'rganish va unga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Buning uchun quyidagi metodlar va yondashuvlarni qo'llash mumkin:

Eksperimental metod: O'quvchilarni ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish uchun eksperimentlar va tajribalar o'tkazish. Bu metod orqali o'quvchilar o'zlari turli ilmiy hodisalarni kuzatib, tajribalar o'tkazish va natijalarni tahlil qilish orqali ilmiy dunyoqarashni shakllantiradilar.

Tajriba va kuzatish: Boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiatni, fanlarni va kundalik hayotni kuzatish orqali ilmiy tafakkur shakllantiriladi. Bu usul o'quvchilarga ilmiy jarayonlarni tushunishga yordam beradi.

Konstruksion yondashuv: O'quvchilar o'z bilimlarini o'zaro munosabatlar asosida rivojlantirishlari kerak. Bu metodda o'quvchilarning avvalgi bilimlari asosida yangi bilimlarni konstruksiyalash va ularga ilmiy yondashuvni o'rgatish muhimdir.

Anketalar va so'rovlar: O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini o'rganish uchun turli anketalar yoki so'rovlar o'tkazish. Bu orqali o'quvchilarning ilmiy fikrlash qobiliyatini, qiziqishlarini va bilimlarini baholash mumkin.

Lisoniy-metodik tadqiqotlar: O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi va tafakkurining shakllanish jarayonlarini metodik usullar orqali tahlil qilish. Bu metod o'quvchilarga o'quvchilarga qanday yondashuvlarni qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

3. Maqsad va vazifalar:

Tadqiqotning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ularning ilmiy tafakkurini rivojlantirish uchun samarali metodlarni ishlab chiqishdir.

Vazifalar: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashining shakllanish jarayonini o'rganish.

Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishda pedagogik yondashuvlarning samaradorligini tahlil qilish.

O'quvchilarning ilmiy tafakkurini rivojlantirish uchun yangi metodlar va vositalar taklif etish.

NATIJALAR: O'quvchilarga oddiy tajribalar o'tkazish, ular orqali ilmiy printsiplarni tushunishga yordam beradi. Misol uchun, suvning qaynash jarayoni yoki o'simliklarning o'sishi kabi oddiy tajribalar o'quvchilarning kuzatish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

O'quvchilarni yangi savollarni berishga va bu savollarga ilmiy yondashuvni ishlab chiqishga o'rgatish kerak. Bu orqali ular muammolarni ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilishni o'rganadilar. O'quvchilarni kichik guruhlariga ajratib, ular o'zaro bilimlarni almashishlari va birgalikda ilmiy ishlar olib borishlarini tashkil etish ham samarali bo'ladi.

Ilmiy dunyoqarash - bu insonning atrof-muhitga va dunyoga ilmiy nuqtai nazardan qarashi, hodisalarni tahlil qilish va ilmiy asoslar bilan izohlash qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish, nafaqat ularning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirish, balki ularning mantiqiy fikrlash va kreativliklarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa: Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish o'ziga xos yondoshuvlarni talab qiladi. Bu jarayonda o'quvchilarni faqat nazariy bilimlar bilan cheklamasdan, ilmiy tajribalar, kuzatishlar, interaktiv mashg'ulotlar va amaliy ishlar orqali o'rgatish muhimdir. O'qituvchining roli, ilmiy metodlarni qo'llashda, o'quvchilarning fikrlash va tushunish qobiliyatlarini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. Ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish jarayoni, o'quvchilarning nafaqat ilmiy bilimlarini, balki hayotdagi umumiy yondoshuvlarini ham shakllantiradi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. **Vygotskiy, L.S. (1978).** *Psixologiya razvitiya i obucheniya* [Developmental psychology and education]. Moskva: Pedagogika.
2. **Shatsky, V.I. (1980).** *Obucheniye i razvitiye myshleniya u detey* [Teaching and development of thinking in children]. Moskva: Pedagogika.
3. **Zaitsev, N.A. (2002).** *Integratsiya nauchnykh i obshchestvennykh znaniy v nachal'noy shkole* [Integration of scientific and social knowledge in elementary school]. Moskva: Nauka.
4. **S.I. Tursunova** The development of oral speech of younger schoolchildren in extracurricular activities. Eurasian Research Bulletin, 2022.
5. **S.I. Tursunova** Pedagogical bases of nationalization of school education. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3 (02), 456–461.
6. **Турсунова, С. И. (2023).** Причины выбора модели внеучебной деятельности по развитию устной речи младших школьников.

